

УДК 331.5
Шубала І.В.
Луцький національний технічний університет

ПІДХОДИ ДО ГРУПУВАННЯ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

У статті представлено критичний аналіз підходів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо групування проблем забезпечення ефективної зайнятості в Україні в умовах ринкової економіки. Вивчено сучасну нормативно-правову базу державного регулювання сфери зайнятості та виявлено проблеми реалізації окремих нормативних актів. Запропоновано авторських підхід до групування основних проблем забезпечення ефективної зайнятості.

Ключові слова: зайнятість, ефективна зайнятість населення, проблеми забезпечення ефективної зайнятості, соціально-трудова відносина, політика зайнятості.

Shubala I.V.

APPROACHES TO GROUPING PROBLEMS OF EFFECTIVE EMPLOYMENT

This paper presents a critical analysis of approaches domestic and foreign scholars on grouping problems of effective employment in Ukraine in a market economy. Studied modern regulatory framework for state regulation of employment and found some problems implementing regulations. An author's approach to grouping problems of effective employment .

Keywords: employment, effective employment, the problem of providing effective employment and social and labor relations, employment policy.

Шубала І.В.

ПОДХОДЫ К ГРУППИРОВАНИЮ ПРОБЛЕМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ЗАНЯТОСТИ

В статье представлен критический анализ подходов отечественных и зарубежных ученых к группированию проблем обеспечения эффективной занятости в Украине в условиях рыночной экономики. Изучена современная нормативно-правовая база государственного регулирования сферы занятости и выявлены проблемы реализации отдельных нормативных актов. Предложено авторский подход к группированию основных проблем обеспечения эффективной занятости.

Ключевые слова: занятость, эффективная занятость населения, проблемы обеспечения эффективной занятости, социально-трудовые отношения, политика занятости.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується наявністю багатьох проблем пов'язаних із неефективною зайнятістю економічно активного населення. На сьогодні в Україні немає чіткої стратегії розвитку ринку праці, не розробляються навіть концепції чи програми забезпечення ефективної зайнятості економічно активного населення. У той же час, багато вітчизняних і зарубіжних вчених постійно зосереджують свою увагу на дослідженні ряду проблем, які перешкоджають забезпеченню ефективної зайнятості.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Науковими дослідженнями проблем забезпечення ефективної зайнятості населення на різних рівнях управління займалися багато відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Байгильдіна, О. Доровський, О. Іванісова, О. Канарська, О. Кісельова, О. Кремень, П. Мазурок, Ю.Маршавін, І. Маслова, І.Петрова, О. Пищуліна, А. Шахно та інші [1-13]. Але жоден з дослідників не запропонував цілісного підходу до групування та систематизації цих проблем, що певною мірою не дозволяє сформувати системну

державну політику забезпечення ефективної зайнятості в ринкових умовах на шляху до європейської інтеграції України.

Цілі статті. Основна мета даного дослідження полягає у проведенні критичного аналізу підходів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо групування проблем забезпечення ефективної зайнятості в Україні, вивченні сучасної нормативно-правової бази державного регулювання сфери зайнятості та виявленні проблеми реалізації окремих нормативних актів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для формування базових положень державної соціальної політики потрібно систематизувати та обґрунтувати причини виникнення основних проблем забезпечення ефективної зайнятості економічно активного населення, виділивши проблеми, які виникли внаслідок дисбалансу інтересів працівників, роботодавців і держави у сфері зайнятості; проблеми секторального характеру, які пов'язані з неефективною зайнятістю окремих соціальних груп населення, населення окремих територій; проблеми функціонального характеру, які пов'язані з неефективним функціонуванням існуючих систем державного і ринкового регулювання сфери зайнятості.

Доцільність проведення таких групувань переконливо свідчить аналізу думок ряду вітчизняних та зарубіжних вчених, а також

Зокрема, О. Кремень [8] зауважує, що відсутність взаємоузгодженості між матеріально-технічними та особистісними факторами виробництва, а також нераціональність професійної та кваліфікаційної структури не дозволяє говорити про забезпечення ефективної зайнятості населення. Нерідко виявляється, що потреба в інженерно-технічних працівниках зростає, але їх пропозиція щороку знижується. Це потребує чітких регулюючих дій з боку держави, які б гарантували підготовку кваліфікованих спеціалістів, відповідно до потреб ринку праці з урахуванням можливості виконання робіт різної складності з належним рівнем оплати праці та соціального захисту.

І.Петрова [2] зосереджує свою увагу на дефіциті інженерно-технічних працівників, а також наявності значного попиту на висококваліфікованих робітничих кадрів (слюсарів, ливарників, термістів, інструментальників, токарів). Слід відмітити, що саме за професійно-технічними спеціальностями існують резерви підвищення рівня зайнятості населення. Оскільки потреба на ринку праці саме у фахівцях за даними напрямками щороку зростає, а роботодавці вже сьогодні пропонують пристойний рівень оплати праці зварювальникам, токарям, фрезерувальникам, налагоджувальникам машин та інструментів та іншим робітникам, в яких відчувається дефіцит.

Отже, на державному рівні необхідно регулювати кількість та рівень підготовки працівників, необхідних для ефективного функціонування підприємств та розвитку всіх галузей економіки. Оскільки освіта повинна мати випереджувальний характер, а її основним завданням повинна стати підготовка висококваліфікованих фахівців відповідно до потреб ринку праці, що дозволить підвищити мобільність та пристосовуваність працівників до потреб національної економіки. Система освіти також повинна давати універсальні знання, які дозволять майбутньому фахівцю швидко адаптуватися до мінливих умов ринкового середовища, претендуючи на вільні робочі місця, це дасть можливість знайти практичне застосування отриманих знань, реалізувавши свій потенціал у різних сферах діяльності.

О.Іванісов та О. Доровський [4] вважають, що основною проблемою у сфері зайнятості є недосконалість нормативно-правової бази. Погоджуючись з цим твердженням можна зазначити, що від того, наскільки врегульованими є права та обов'язки всіх сторін соціально-трудових відносин, настільки ефективною буде

державна політика регулювання соціально-трудової сфери в умовах ринкової економіки, що забезпечить ефективну зайнятість населення.

Ще однією з найважливіших проблем забезпечення ефективної зайнятості населення економічно активного населення є недостатній рівень розвитку виробничої сфери та високий рівень тінізації економіки. Оскільки в умовах процвітання корупції у системі органів державної влади, бізнес змушений задля забезпечення власного виживання проводити ряд захисних заходів. Як наслідок, велика кількість підприємств офіційно не обліковують усіх працівників, що в свою чергу призводить до несплати податків, зниження державних соціальних гарантій, сприяє розвитку тіньової зайнятості населення, дискримінації і порушення прав працівників, а також погіршення соціально-психологічного клімату в колективі. А у результаті у програші залишаються усі сторони – роботодавці, працівники та держава.

Ю.Маршавін зазначає, що значним є дисбаланс між попитом на робочу силу і обсягами підготовки фахівців професійно-технічними і вищими навчальними закладами. Негативно впливає на структуру робочих місць і зайнятість населення деформована структура експорту. У результаті тривалої сприятливої кон'юнктури металу на світових ринках та багаторічного заниження реального курсу гривні в структурі українського експорту переважала первинна і проміжна продукція, перш за все чорних металів. Переважання у структурі зайнятості низько технологічних робочих місць призвело до істотного зменшення питомої ваги працівників у галузях промисловості, що виробляють високотехнологічну продукцію [10].

На думку П. Мазурка та А. Шахно [9] політична кон'юнктура також має достатньо великий вплив на формування зайнятості населення. Слід відмітити, що передвиборчі агітації побудовані таким чином, щоб запропонувати шляхи вирішення усіх основних проблем суспільства. Тому практично усі політичні сили декларують зобов'язання щодо створення нових робочих місць, збільшення зайнятості населення, рівня оплати праці та пенсійного забезпечення, але отримавши усі повноваження, як правило, не виконують своїх зобов'язань.

До основних причин дисбалансу на ринку праці О. Кісельова [7] відносить стихійність ринку освітніх послуг по відношенню до потреб національної економіки. Оскільки значна частина вищих навчальних закладів орієнтується на попит з боку населення, ніж з боку роботодавців. Вважаємо, що саме роботодавці повинні чітко формувати завдання на підготовку необхідних фахівців у розрізі освітньо-кваліфікаційних напрямів, оскільки саме вони сприятимуть зайнятості цих фахівців. Від того, наскільки роботодавців влаштуватиме рівень підготовки персоналу та вміння кожного підготовленого фахівця ефективно застосувати свої вміння та здібності у практичній діяльності і залежатимуть кінцеві результати праці, що дозволять зробити висновок, наскільки ефективно були зайняті працівники.

О. Пишуліна [13] більш детально характеризує проблеми, що заважають ефективній зайнятості населення, відносячи до основних з них: низький рівень оплати праці в бюджетній сфері, низький рівень впровадження НТП на підприємствах, низька якість робочої сили, низький рівень підготовки фахівців, значні диспропорції на ринку праці, як в галузевому так і територіальному розрізі та багато інших.

А. Байгильдіна [1] зазначає, що крім вказаних, до основних проблем забезпечення ефективної зайнятості можна віднести також погіршення рівня життя населення. Адже, на даний час велика кількість громадян проживає в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, що негативно відображається на їх моральному стані та продуктивності праці. Нестабільна економічна ситуація в країні та несправедливий розподіл доходів між різними верствами населення призвів до значного розшарування суспільства за рівнем доходів, що створює додаткову соціальну

напругу та недовіру до державних інститутів. Це не сприяє виробленню компромісних рішень, у тому числі і щодо забезпечення ефективної зайнятості населення.

До числа проблем, що вимагають особливої уваги, на думку О. Канарської слід віднести і проблему відповідності гендерної структури зайнятості гендерній структурі економічно активного, а також постійного населення у малих містах. Водночас серйозною проблемою є відсутність на муніципальному рівні достатньої інформації для проведення добре структурованих економічних досліджень із вирішення проблем зайнятості та побудови системи збалансованих показників для подальшої розробки рекомендацій про можливі напрями і засоби підвищення ефективної зайнятості населення малих міст. Все це, у свою чергу, вимагає нових розробок, узагальнень і висновків [6].

На думку І. Маслової, для забезпечення ефективної зайнятості ще не створені належні умови. Сучасний стан матеріально-технічної бази системи працевлаштування не відповідає потребам оперативного вирішення завдань щодо ефективного територіально-галузевого перегрупування трудових ресурсів при масовому вивільненні працівників. Тому нагальною проблемою є якісне оновлення матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення державної системи працевлаштування і повсюдне оснащення територіальних служб зайнятості сучасними засобами збору та обробки інформації, комп'ютерною технікою, в тому числі, індивідуального користування. Без вирішення цього завдання не можна забезпечити зацікавленість підприємств у впровадженні нової техніки, оперативному працевлаштуванні вивільнюваних людей, реальних гарантій зайнятості [11].

Отже, ситуація, що склалася на даний час у сфері зайнятості населення викликає занепокоєння та потребує кардинальних змін. Розглядаючи існуючі нормативно-правові акти у сфері регулювання зайнятості населення, слід відмітити їх декларативний характер та відсутність положень, які б визначали шляхи забезпечення ефективної зайнятості населення. Оскільки у попередній редакції Закону України „Про зайнятість населення” [5] хоча й серед принципів державної політики зайнятості населення декларується „сприяння забезпеченню ефективної зайнятості, запобіганню безробіттю, створенню нових робочих місць та умов для розвитку підприємництва”, але надалі не обґрунтовано реальних механізмів реалізації цих положень.

Певним чином виправити існуючі недоліки покликана прийнята у 2012 році нова редакція цього закону [2]. У даному законі вже чітко прописані законодавчі норми щодо сприяння зайнятості населення під час реалізації державних цільових програм, якими передбачено створення нових робочих місць, та інфраструктурних проєктів; стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці; стимулювання самозайнятості населення та створення нових робочих місць суб'єктами малого підприємництва; державна підтримка молоді, яка здобула професійно-технічну або вищу освіту; розширення можливостей для підвищення конкурентоспроможності молоді; розширення можливостей для підвищення конкурентоспроможності громадян, віком старше 45 років. Також виділено положення щодо регулювання діяльності приватних агентств зайнятості, а також використання праці іноземців та осіб без громадянства. Для врегулювання питань забезпечення соціального партнерства на ринку праці виділено окремий розділ, де прописані права і обов'язки роботодавців та профспілок, але не визначено механізм збалансування їх інтересів в питанні забезпечення ефективної зайнятості економічно активного населення.

Розуміння на державному рівні необхідності вирішення проблем дотримання інтересів різних сторін соціально-трудова відносин у сфері зайнятості населення зумовили прийняття у 2012 році Закону України „Про соціальний діалог” [3]. Зокрема,

основна увага приділена створенню та організації діяльності Національної тристоронньої соціально-економічної ради, яка складається з рівної кількості повноважних представників сторін соціального діалогу національного рівня і об'єднує 60 членів, які здійснюють свої повноваження на громадських засадах. Але у даному законі також не виділено окремих положень щодо забезпечення ефективної зайнятості економічно активного населення на основі збалансування інтересів усіх сторін соціального діалогу.

Висновки. Для покращення ситуації необхідно детально вивчити причини виникнення проблем у взаємовідносинах між підприємцями, працівниками та державою. На нашу думку, усі проблеми, невирішеність яких перешкоджає забезпеченню ефективної зайнятості економічно активного населення, можна згрупувати таким чином:

- проблеми, які виникли внаслідок дисбалансу інтересів працівників, роботодавців і держави у сфері зайнятості;
- проблеми секторального характеру, які пов'язані із неефективною зайнятістю окремих соціальних груп населення (молоді, жінок, соціально-незахищених верств населення, працівників передпенсійного віку), населення окремих територій (сільська місцевість, малі міста);
- проблеми функціонального характеру, які пов'язані із неефективним функціонуванням існуючих систем державного і ринкового регулювання сфери зайнятості населення на різних рівнях управління.

Список використаних джерел:

1. Байгильдина А. У. Эффективность занятости населения в депрессивных регионах / А. У. Байгильдина // Вестник Башкирского университета. – 2006. – №3. – С. 146-151.
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012р. Урядовий кур'єр від 12.09.2012 — № 164.
3. Закон України «Про соціальний діалог» // Відомості Верховної Ради України від 15.07.2011 — 2011 р., № 28, стор. 1353, стаття 255.
4. Іванісова О. Удосконалення регулювання зайнятості трудових ресурсів в Україні [Електронний ресурс] / О. Іванісова, О. Доровський. – Режим доступу: <http://www.novapdf.com>.
5. Кабінет Міністрів України / Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
6. Канарская О. А. Региональные аспекты решения проблем эффективной занятости в малых городах / О. А. Канарская: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – Казань, 2005. – 184 с.
7. Кісельова О. О. Забезпечення ефективної зайнятості населення в економіці регіону: автореферат дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / О. О. Кісельова; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-правов. дослідж. – Донецьк, 2009. – 20 с.
8. Кремень О. І. Статистичне дослідження зайнятості населення (регіональний аспект) / Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.03.01 / О. І. Кремень; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2006. – 21 с.
9. Мазурок П. Особливості формування соціально-інституціонального ринку праці у трансформаційній економіці України / П. Мазурок, А. Шахно // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 5. – С. 9-10.
10. Маршавін Ю. М. Ринок праці України: від кризи до продуктивної зайнятості / Ю. М. Маршавін // Ринок праці та зайнятість населення. – № 1. – 2010 – С. 17-21.
11. Маслова И. С. Становление системы формирования эффективной занятости в новых условиях / И. С. Маслова. – М., 1998. – 258 с.
12. Петрова І. Л. Ринок праці: процес сегментації: монографія / І. Л. Петрова. – К.: УДПУ, 1996. – 178 с.
13. Пищуліна О.М. Основні напрямки реформування державної політики регулювання ринку праці та управління трудовими ресурсами в Україні / О.М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2(11). С. 175-185.

Рецензент Матвійчук Л.Ю.